

PAUL HEYSE

Nino i Maso

wolnelektury.pl

FUNDACJA
nowoczesna
Polska

PAUL HEYSE

Nino i Maso

OPOWIADANIE WEDŁUG KRONIKI MIASTA SIENY

TŁUM. BERTOLD MERWIN

...W tym to czasie — a było to z początkiem XV stulecia — zdarzył się w naszym mieście dziwny i wstrząsający wypadek, zasługujący, by o nim wspomniano na tym miejscu między wybitniejszymi publicznymi zdarzeniami i politycznymi sprawami, by go wyrwano z toni zapomnienia, gdyż poruszał on umysły wówczas, gdy zaszedł, i przez szereg miesięcy potem z nie mniejszą siłą jak godne pamięci wypadki wojenne lub wielkie klęski i przypadłości.

Bowiem obaj młodzieńcy, których dotyczy to smutne wydarzenie, nie tylko byli w całej Sienie¹ znani i lubiani, lecz również łącząca ich silna i niewzruszona przyjaźń opromieniała ich w oczach współczesnych blaskiem i niemal nieziemską chwałą, jakby byli ludźmi z zamierzchłych czasów; mówiono o nich tak jak w starożytności o Damonie i Pitiasie², Oreście³ i Piladesie⁴, a współobywatele chlubili się posiadaniem pary przyjaciół, którzy w niczym nie ustępowali opiewanym przez poetów bohaterom, przeciwnie, wspólnym zgonem nawet ich przewyższyli.

Byli dziećmi sąsiadów, wyrosli jednak wśród różnych warstw społecznych. Antonio del Garbo był synem jednego z najwpływowszych i najbogatszych obywateli miasta, który nawet przez kilka lat sprawował urząd gonfaloniera⁵, aż go ciężka rana, odniesiona w walkach z Florencją⁶, zmusiła do zrzeczenia się godności oraz zajmowania się sprawami publicznymi. Żył on odtąd tylko myślą o wychowaniu jedyne go syna, którego z początku sam wtajemniczał w tajniki wiedzy, równocześnie najlepszym nauczycielom powierzając pieczę nad hartem fizycznym i rozwojem zmysłu artystycznego syna. Nino był nie tylko zdolnym, a przy tym poważnym chłopcem, lecz odziedziczył po matce, z domu Calandrini, wielką urodę. Miał on ambicję, by we wszystkich rycerskich kunsztach dorównać swemu ojcu. Toteż wyrósł na wzorowego młodzieńca, po którym miasto ojczyste mogło się wiele w przyszłości spodziewać.

W domu naprzeciw, niewytrzymującym oczywiście porównania z *casa*⁷ del Garbo ani co do piękności, ani bogactwa, żył skromny złotnik, majster Buonfigli, któremu przedwcześnie zmarła żona pozostawiła dwoje dzieci; zwały się Tommaso albo Maso i Lisabetta. Uroczą dziewczynka wznosiła pod opieką starej krewnej, zwanej w domu ciotką Brygidą, syn zaś już od wczesnej młodości musiał pomagać w warsztacie ojca i troszczyć się własnymi siłami o zdobycie szerszego wykształcenia. Udało mu się to, gdyż natura nie obdarzyła go wprawdzie pięknocią, ale za to parą jasnych oczu i dobrych uszu, tak iż nikt nie mógł zauważyć, że na ławie szkolnej przesiedział tylko krótki czas. Gdyby nawet ojciec mógł się obywać bez jego pomocy przy piecu lutniczym i stole cyzelatorskim, nie

Przyjaźń, Pozycja społeczna,
Sąsiad, Miasto

Praca

¹Siena — miasto i gmina we Włoszech, w Toskanii, w prowincji Siena. [przypis edytorski]

²Damon i Pitias a. Pytiasz — filozofowie greccy, żyjący rzekomo około V wieku p.n.e., sławni z powodu łączącej ich przyjaźni i wzajemnej lojalności. [przypis edytorski]

³Orest a. Orestes (mit. gr.) — syn Agamemnona i Klitajmestry, który pomścił ojca, zabijając matkę (jego morderczynię) i jej kochankę. [przypis edytorski]

⁴Pilades a. Pylades (mit. gr.) — syn władcy Fokidy, Strofiosa, i Anaksibii, kuzyn i przyjaciel Orestesa. [przypis edytorski]

⁵gonfalonier — w średniowiecznych republikach włoskich wysoki urzędnik, sprawujący naczelną władzę w mieście. [przypis edytorski]

⁶Florencja — miasto w środkowych Włoszech, stolica Toskanii i prowincji Florencja. [przypis edytorski]

⁷casa (wł.) — dom. [przypis redakcyjny]

miał środków, by opłacać drogich nauczycieli. Rzemiosło bowiem, które mistrzowsko opanował, przynosiło mu tylko tyle, by utrzymać dom na przyzwoitej stopie i rodzinę zaopatrzyć w najniezbędniejsze środki. Miał on bowiem wadę, iż posiadał zbyt pobudliwe i byle czym niekontentujące się usposobienie; nie wypuszczał z rąk roboty, dopóki nie była wykonana po mistrzowsku; najmniejsze przeoczenie któregoś z czeladników powodowało, że raczej wykończoną robotę rzucał z powrotem do tygła i poczynał od nowa. Oczywiście, w tych warunkach nie dochodzi się do bogactwa. Lecz tym się nie przejmował ani on, ani syn, który wprawdzie nie odziedziczył skrupulatności ojca, natomiast jego pogodny pogląd na świat; co dnia witał życie radośnie i z nowymi nadziejami, aczkolwiek niewiele jego fantastycznych marzeń spełniało się. Przede wszystkim jednak uszczęśliwiała go miłość ku sąsiadowi, młodemu Nino del Garbo. Nie mijał dzień, by obaj po ukończeniu pracy czy studiów nie spotykali się, zwykle na wałach, okalających miasto, lub też w lesistych dolinach za bramami; zdawało się, że chyba o zbawieniu świata radzą, gdyż rozmowy ich nie miały końca. Od rówieśników zupełnie stronili. Ojcowie godzili się na to; każdy z nich przypatrzył się dokładnie synowi drugiego, by się przekonać, czy zasługuje na zaufanie; uważali oni przyjaźń obu chłopców za mniej niebezpieczną niż wdawanie się z gromadą nicponiów i urwisów, dorastających równocześnie w mieście.

Gdy obaj chłopcy dorośli, prorokowali kpiarze, którzy przydali im różne przezwiska, jak „para miłosna”, „prawa i lewa ręka”, „dwa gołębie”: teraz zakończy się ta nierozważna przyjaźń, rozdzieli ich kobiety, które, jak wiadomo, zawsze są kością niezgody między mężczyznami lub też opanowują z taką wyłącznością zmysły i umysł młodzieńczy, iż nie ma więcej miejsca dla trzeciej osoby, choćby nią był najlepszy towarzysz i przyjaciel.

Mądrale ci przekonali się jednak wkrótce ku swemu wielkiemu zdumieniu, że ich proactwa nie ziściły się. Ani Nino, ani Maso nie zauważyli, że u młodych kobiet i dziewcząt swego miasta są zapisani na liście tych, od których należałoby się spodziewać hołdów lub nawet poważniejszych starań. Nie dziwiło to bynajmniej u pięknego Nina, który uchodził za młodego filozofa i ascetycznego dziwaka, natomiast wielce się dziwiono chłodowi jego przyjaciela, który wprawdzie nie unikał spojrzeń pięknych oczu i wszystko, co na świecie piękne, obserwował z widoczną radością, jednak zdawał się nie czynić różnicy między błyszczącym klejnotem lub kwitnącym drzewem granatu a młodą kobietą, kroczącą w pełni kraszy i młodości. Zainteresowanie jego dla ludzi, jako dzieł ważniejszych i rozkoszniejszych od innych tworów przyrody, rozpoczynało i kończyło się na przyjacielu; z płci pięknej zdawała się istnieć dlań tylko Lisabetta, która była o wiele lat młodsza od niego i której strzegł jak oczka w głowie z troskliwością niemal macierzyńską.

Ojciec Nina uznał wreszcie, że nadszedł czas, by syn udał się na studia prawnicze na uniwersytecie w Bolonii⁸. To pierwsze rozstanie sprawiło obu przyjaciółom takie zmartwienie, jakie odczuwają kochankowie zmuszeni do rozłąki. Lecz zbyt byli dumni, by kogokolwiek zrobić świadkiem swego bólu. Noc przed wyjazdem Nina spędzili bezsenność w skromnej izdebce Masa. Gdy wczesnym rankiem młody student, odprowadzany przez rodzinę i licznych znajomych, opuszczał miasto, nie było widać Masa. Siedział w warsztacie i pracował nad zdobną rękojęścią sztyletu, który zamierzał przesłać swemu przyjacielowi.

Gdy po miesiącu był gotów z tą robotą, znikł pewnego dnia; nikt nie wiedział, gdzie się podziewa. Ojcu pozostawił kartkę z wiadomością, że za tydzień powróci. Potem dowiedziano się, że piechotą przebył daleką drogę do Bolonii po to tylko, by dzień jeden spędzić z przyjacielem. Ojciec nie czynił mu wyrzutów, tylko Lisabetta była nadąsana, gdyż nie przywiózł jej od Nina nic prócz pozdrowienia.

Piękne dziewczęta, które po wyjeździe Nina spodziewały się, że młody samotnik będzie teraz łaskawszy i że uda im się zdobyć jego serce, srodze się rozczarowały. W godzinach, które zwykle dzielił z przyjacielem, oddawał się teraz grze na lutni; wkrótce doprowadził kunszt ten do mistrzostwa. Pisał również piękne pieśni i *rispetti*⁹, które śpiewał w pogodne noce w ogródku za domem. Lecz żadna z pięknych dam miasta, które podczas przelotnych spotkań na ulicy lub w kościele zachęcały chłopca powłóczytymi

⁸Bolonia — miasto w północnych Włoszech, stolica regionu Emilia-Romania. [przypis edytorski]

⁹*rispetto* (wł.) — tu: forma metryczna, przeważnie używana w poematach miłosnych. [przypis redakcyjny]

Plotka

Rozstanie

Muzyka

spojrzeniami, nie mogła się pochlubić, że młody lutnista sztuką swą popisował się nocą przed jej oknami.

Wkrótce nadeszły dlań czasy, gdy ani myśleć nie można było o grze i śpiewie. Stary majster Buonfigli zmarł nagle i pozostawił synowi troskę o dom i młodą siostrę, liczącą wówczas dopiero piętnasty rok życia. Śmiech znikł z jasnej, dobroduszej twarzy osieroconego syna; silną dłonią ujął ster gospodarstwa domowego. Dotychczas zajmował się swym rzemiosłem bez zbytowego przejęcia. Obecnie poświęcił się mu ciałem i duszą, gdyż postanowił zebrać dla Lisabettucci okazały posąg, o co nieboszczyk ojciec nigdy zbyttno się nie troszczył.

Od wczesnego ranka do późnego wieczora przesiadywał przy robocie, a często po północy sporządzał rysunki i wzory dla czeladników¹⁰, których przyjął; toteż zamożność jego wzrastała ciągle, a także i znaczenie jego w cechu¹¹; miał ponadto zawsze tyle czasu, by się spotykać ze swym przyjacielem młodości, który również czasu nie zmarnował i, zdobywszy dyplom doktorski, powrócił po kilku latach do miasta rodzinnego. Również i jego rodzice pomarli w tym czasie, toteż powszechnie sądzono, że młody pan doktor po upływie roku żałoby pocznie się ubiegać zarówno o rękę córy jednego z najbogatszych obywateli, jak też o wpływowę i honorowę stanowisko w zarządzie miejskim. Sądzono bowiem, że miłość i poufałość z synem sąsiada należy do przeszłości, że przyjaźń ich wygasła, gdy tyle lat rozłąki ich dzieliło.

Ku wielkiemu zdumieniu dowiedziano się jednak, że młody del Garbo zgłosił prośbę o przyjęcie do korporacji adwokatów i tego samego dnia zaręczył się z siostrą przyjaciela. Przez pewien czas krążyły na ten temat liczne kpiny i docinki, gdyż ostre języki w Sienie, podobnie jak i we Florencji, nie tak łatwo się uspokajają, gdy mogą żerować kosztem swych bliźnich. Lecz z czasem i nad tym niespodzianym wypadkiem przeszło się do porządku, zwłaszcza że przyjaciele, obecnie w trójkę, a raczej, jeśli się wliczy ciotkę Brygidę, we czworo, mało się pokazywali; w cichym ogródku przy blasku gwiazd i księżycy Maso grał na lutni, a cienki głosik młodej narzeczonej mu wtórował; Nino zajmował się swymi interesami, z nikim bliżej się nie zadając; toteż ludzie przestali się nimi zajmować, a znajdowali się nawet tacy, którzy utrzymywali, że tak stać się musiało, że tak, a nie inaczej być powinno.

Wesele wyznaczono za pół roku, gdyż Lisabetta musiała sama sporządzić sobie wyprawę, do czego zabrała się z całą gorliwością przy pomocy Brygidy. Wprawdzie nie był to dostateczny powód do tak długiej zwłoki dla narzeczonego, który mógł i bez tylu przygotowań wprowadzić wybraną swego serca w swój zamożny dom — ale Nino, aczkolwiek dawał do poznania, że urocze dziewczę uważa za perłę drogocenną, nie okazywał wcale pośpiechu. Zwróciło to uwagę dziewczęcia, które ze łzami w oczach uskarżało się wobec starej piastunki na obojętność swego narzeczonego. Zdawało jej się, że nigdy nie byłby jej wybrał, gdyby nie była siostrą Masa, który jest jedyną jego miłością. Stara, mimo że i ją raziło postępowanie Nina, pocieszała, jak mogła, swą ulubienicę, postanowiła jednak dyskretnie wybać oziębłego narzeczonego, czy też nie jest rybą, jeśli w ogniu tak czułych młodych oczu nie potrafi się rozgrzać. Gdy wieczorami przychodził i z właściwą mu marzycielską pogodnością rozmawiał z Lisabettuccią uprzejmie, ale tak spokojnie jak z siostrą, nie zdobywała się na odwagę, by wyrazić swą tajoną złość; myślała, że to przecież kiedyś się zmieni, gdy płomień własnego ogniska domowego stopi lody.

Zdarzyło się wówczas¹² podczas karnawału, iż pewien wytworny i bardzo zamożny szlachcic wezwał Masa do Wenecji¹³, by zasięgnąć jego porady i pomocy w sporządzeniu biżuterii dla swej córki, którą zaręczył z francuskim księciem. Kosztowności, które od stuleci przechodziły w rodzinie z matki na córkę, należało świeżo oprawić i uzupełnić najpiękniejszymi kamieniami, sprowadzonymi z Lewantu¹⁴. Maso obliczył, że w przeciągu trzech tygodni upora się z zaszczytnym zleceniem. Lecz tydzień za tygodniem mijał,

Praca, Obowiązek, Siostra

Zaręczyny, Plotka

Klejnot, Podróż

¹⁰czeladnik — wykwalifikowany rzemieślnik, pracujący pod kierunkiem majstra. [przypis edytorski]

¹¹cech — zrzeszenie rzemieślników jednej lub kilku zbliżonych specjalności. [przypis edytorski]

¹²wówczas (daw.) — wtedy. [przypis edytorski]

¹³Wenecja — miasto i gmina na północy Włoch, stolica regionu Wenecja Euganejska. [przypis edytorski]

¹⁴Lewant — pochodzące z języka wł. określenie państw leżących na wschodnim, azjatyckim wybrzeżu Morza Śródziemnego. [przypis edytorski]

a wciąż miał zajęcie, musiał sporządzać coraz to nowe wzory i pouczać robotników, jak je mają wykonywać, toteż zlorzeczył wielokrotnie, że się wdał w tę pracę.

Gdy wreszcie minął marzec, a nie widać było końca zajęciom w Wenecji, napisał do domu, by w imię boże szykowano się do ślubu, dano na zapowiedzi, zaś jego uwiadomiono o dniu wesela; przyjedzie, choćby go złotymi łańcuchami chciano przykuć do kampanili¹⁵ Świętego Marka¹⁶.

Na to przez pełnych czternaście dni nie było odpowiedzi, tak iż, dręczony niepokojem i niecierpliwością, posłał zaufanego służącego jako kuriera do Sieny i polecił mu natychmiast powrócić do Wenecji, skoro tylko otrzyma odpowiedź. Posłaniec nie mógł jeszcze dotrzeć do Florencji, gdy młody złotnik otrzymał tak niecierpliwie oczekiwany list. Nie pochodził on z ręki Nina, który już przedtem doniósł, że z powodu przeciążenia pracą zawodową nie może się zdobyć na utrzymywanie stałej korespondencji, ani z ręki Lisabetty. Pisała go niezdatnymi literami, dowodzącymi wzburzenia umysłu, stara Brygida:

Najdroższy bratanku! Kochany Maso!

Odkąd wyjechałeś z domu, zapanował w nim smutek, a jeśli Pan Bóg i łask pełna Matka Boża nie zwróci wszystkiego ku dobremu, śmiech i radość zniknie po wieki z naszego domu, a ostatnie dni twej starej Brygidy upłyną wśród trosk i zgryzot. Ponieważ wiem, że sprawca tych nieszczęść i zmartwień jest ci droższy niż światło twych oczu, długo zwlekałam, by ci o tym pisać, gdyż zdaję sobie sprawę, kochany mój Maso, że dla dokończenia pracy na obczyźnie potrzebujesz swobody umysłu i dobrego humoru, byś nadal zyskiwał uznanie i zawstydział tych, którzy ci zazdroszą. Jednak drugiej osobie, którą po swym przyjacielu najbardziej miłujesz, jestem winna tyle miłości, iż muszę wreszcie przerwać milczenie, abyś, dowiedziawszy się o niebezpieczeństwie, jakie jej grozi, mógł coś przedsięwziąć, co by powstrzymało katastrofę, a może z powrotem sprowadziło spokój i szczęście.

Muszę ci mianowicie donieść, najdroższy synu, że serce twego przyjaciela odwróciło się od narzeczonej, twej niewinnej siostry; od trzech tygodni unika jej widoku i nie uważa za wskazane przysłać wyjaśnienia, które by usprawiedliwiło jego nieobecność. Wkrótce po twym wyjeździe przybyła do naszego miasta z Empoli¹⁷, jak mówią, młoda wdowa, *madonna*¹⁸ Violanta, szwagrowa naszego podesty¹⁹, messer²⁰ Vitellego, którego brata przed kilku laty podczas tegoż handlowych podróży poznała i poślubiła. Gdy wkrótce potem umarł i, nie spodziewając się tak rychłej śmierci, nie zostawił testamentu, postanowili tutejsi krewni młodej wdowy, niezazwyczaj zresztą zbyt dobrej reputacji, zbyć ją niewielką sumą jako odczepnym. By się przeciw temu obronić, a też by wziąć w posiadanie majątek ziemski swego nieboszczyka męża, znajdujący się w pobliżu miasta, pani Violanta udała się do Sieny, a gdy krewni podesty pokazali jej drzwi, zwróciła się do sądu i poczęła szukać najuczeńszego i najwpływowszego adwokata. Opinia publiczna wskazała jej twego przyjaciela, Nina.

Z początku zajął się on tą sprawą z całą sumiennością, gdyż, przychodząc jeszcze codziennie do naszego ogródka na godzinę rozmowy z Lisabettuccią, mówił o procesie i pięknej oskarżycielce tak bezstronnie, jakby to wszystko odczytywał z drukowanej książki. Po kilku tygodniach jednak począł unikać tego tematu, był zakłopotany i skoro nasze dziecko żartem o procesie wspomniało, czerwieniał i mieszał się; wreszcie począł naszą Lisabettę gryźć jad zazdrości; pewnego dnia rzuciła mu się na szyję i ze łzami

¹⁵*kampanila* (archit.) — dzwonnica w formie wysmukłej wieży. [przypis edytorski]

¹⁶*Święty Marek* (rel.) — autor Ewangelii, kuzyn św. Barnaby, towarzysz św. Pawła, a później św. Piotra, apostoł z grona siedemdziesięciu dwóch. [przypis edytorski]

¹⁷*Empoli* — miasto i gmina we Włoszech, w regionie Toskania, w prowincji Florencja. [przypis edytorski]

¹⁸*madonna* (wł.) — tu: kobieta, moja pani. [przypis edytorski]

¹⁹*podesta* — w niektórych średniowiecznych włoskich republikach miejskich najwyższy urzędnik o uprawieniach sądowniczych i wojskowych. [przypis edytorski]

²⁰*messer* (wł.) — pan. [przypis edytorski]

w oczach prosiła, by ten brzydki proces odstąpił jednemu z kolegów, gdyż pozbawia go wesołości, a ją miłości; wtedy uściskał ją, wyjąkał kilka zakłopotanych słów, uwolnił się z jej objęcia i opuścił, jakby ścigany przez złe duchy.

Od tego czasu nie pojawił się więcej pod naszym dachem mimo sąsiedztwa naszych domów i zbliżającego się terminu ślubu. Posyłałam mu list z listem; wreszcie udałam się do jego mieszkania, by mu powiedzieć w twarz, że łamie swym zachowaniem się młode serce, które mu tak bardzo ulega, i że bierze na swe sumienie grzech śmiertelny; jednak jeden z pisarzy odprawił mnie słowami, że pan doktor jest chory i nie może nikogo przyjąć.

Oczywista, drogi synu, nie wierzyłam wcale tej wymówce. Mam na świecie tylko was dwoje; sercem moim oświadczyłam oburzenie i lek; przyczaiłam się i jeszcze tego samego wieczora wykryłam, co to wszystko ma oznaczać. Otóż twój przyjaciel, gdy wszyscy uczciwi chrześcijanie udają się na spoczynek, wykrada się z domu, w płaszcz szczelnie i do niepoznaki otulony. Mimo mego oburzenia i chłodu nocy czuwałam w oknie, aż wreszcie około czwartej nad ranem ujrzałam go wracającego. Zaledwo mogłam się powstrzymać, by głośno nie zawołać, za co go uważam, i że sprawiedliwość nieba go dosięgnie.

Lecz zacisnęłam wargi, by się w sąsiedztwie nie dowiedziano o hańbie, której nam przysparza, tym bardziej, że pomyślałam sobie, iż twoją, a niczyją inną jest rzeczą stanąć w obronie honoru i szczęścia siostry. Wobec niej jednak milczałam o tym, co widziałam w nocy, mimo że i następnych nocy to samo się powtórzyło; gdyby biedaczka zrozumiała, że niegodny jest jej miłości, byłaby może w świadomości tego zdołała otrząsnąć się z uczuć, które nią władały. Jestem stara i nie wiem już, czego trzeba młodzieży i jakich sposobów użyć należy w danym wypadku; toteż wreszcie zdecydowałam się, drogi synu, wszystko ci dokładnie wyznać i pozostawić tobie decyzję i sposób postępowania, jaki uznasz za wskazany. Lecz zanim cię polecę opiece Świętej Trójcy i wszystkich świętych, kładę ci na sercu, abyś nie zwlekał z decyzją. Przerazisz się, gdy zobaczysz, jak pod wpływem utrapień sercowych zmarniała nasza ulubienica; osnuł ją niemal cień śmierci, i nawet obcy ludzie się litują, widząc, jak wesoła dotychczas narzeczona główkę swą skłania ku ziemi jak zwiędła lilia.

Zdrada, Hańba, Rozpacz

*

List ten, który potem znaleziono w papierach Masa zmięty zupełnie, gdyż widocznie po przeczytaniu zmiął go w dłoni, doręczono młodemu majstrowi na Piazza di San Marco²¹, właśnie gdy udawał się do domu swego szlachetnego chlebodawcy, by odnieść mu srebrną tacę, bogato zdobioną kamieniami. Skoro tylko przeczytał list, polecił swemu służącemu, by sam udał się do pałacu i usprawiedliwił go, że ważna, niecierpiąca zwłoki sprawa odwołuje go do domu. W tej samej godzinie, nie załatwiwszy wcale swoich interesów, kazał się łódką przewieźć na *terra ferma*²², wynajął konie i popędził w dal, do miasta ojczystego, po drodze tyle tylko wypoczywając, by wrócić do domu w pełni sił, jak przystało sędziemu i mścicielowi.

Ostatniej nocy, zanim miał przybyć do celu, nie mógł zasnąć na posłaniu; nie budząc oberżysty, wstał, sam osiodłał konia i cwałował przez mroźną noc lutową drogą do Sieny. Gdy ujrzał piękne miasto, wieże i dachy pałaców czerwieniały w blasku rannego słońca. W duszy jego była jednak ponura noc. Konia umieścił w małej gospodzie tuż obok murów; sam bocznymi uliczkami zakradał się pieszo do domu. Zdawało mu się, że nie mógłby swobodnie spojrzeć ludziom w twarz; odczuwał ohydny postępek swego przyjaciela jakby własną winę i hańbę, której się należało wstydić wobec Boga i ludzi.

Podróż

²¹ Piazza di San Marco — Plac św. Marka, znajdujący się w najstarszej części Wenecji; najbardziej znany plac tego miasta. [przypis edytorski]

²² terra ferma (wł.) — ląd. [przypis edytorski]

Stara Brygida otwierała właśnie drzwi sklepu złotniczego, gdy stanął w nich Maso. Z głośnym krzykiem rzuciła się ku niemu, położył jej jednak rękę na ustach i nakazał milczenie. Usłuchała, drżąc na całym ciele ze strachu, kiedy zobaczyła jego zapadłe policzki i błędny wyraz oczu. Pociągnął ją ku kuchni, znajdującej się w dolnej części domu koło ogródka, wypił duszkiem kielich wina, wziął gąbkę, zamoczył w zimnej wodzie i przycisnął kilkakrotnie do czoła, po czym zażądał, by mu opowiedziała, co zaszło w ostatnich dniach.

Nic się nie zmieniło, jeno²³ poczynają już w mieście o tym szeptać, ciekawe kumoszki wciąż ją nawiedzają, by się wywiedzieć, ile jest prawdy w krążących pogłoskach. Wypierała się wszystkiego i wszystkim mówiła, że Lisabettuccia jest chora, co zresztą niezbyt jest dalekie od prawdy. Gdyż niejeden, któremu szykują łoże śmierci, wygląda lepiej niż ta biedna istota.

— Czy chcesz ją zobaczyć? Leży w swej izdebce i pewnie po nocy spędzonej bezsennie wśród płaczu i westchnień zasnęła.

Maso potrząsnął silnie głową.

— Nie mam serca spojrzeć siostrze w oczy, zanim jej nie będę mógł powiedzieć, że wypełniłem mą braterską powinność. Do tego zaś zamierzam niezwłocznie przystąpić.

— O mój chłopcze! — zawołała stara i załamała ręce nad siwą głową — pilnuj zbawienia swej duszy i nie czyn żadnym gwałtownych kroków. Może jest on mniej winny, niż myślimy, może uległ szatańskiemu omamieniu. Gdyż różne osoby, które o wdowę zapytywałam, zapewniały mnie, że wcale nie jest tak piękna i urocza; kto wie, czy Nino, gdy mu przypomnisz, jak dawniej między wami było...

— Dość! — zgrzytnął Maso zębami. — Patrz, tu składam mój miecz i sztylet. Zupełnie bezbronny pójde do niego. Dopiero, gdy me słowa nie zdołają sobie utorować drogi do jego serca, zobaczymy, co potem zrobić! Muszę się bronić przed własną zapalczywością, bym nie zrobił czegoś, czego potem musiałbym żałować. Boć to przecież Nino! Czy mimo wszystko, co zrobił, mógłbym pójść do niego uzbrojony jak do wroga?

Ujrzał na stole szkatułkę hebanową, ozdobioną perłową masą, dar Nina: na ten widok stracił pewność siebie, którą dotychczas z całych sił podtrzymywał, i rzewnie zapłakał. Lecz wkrótce opamiętał się i, podając rękę starej, rzekł:

— Ulżyło mi. Łzy zmyły mgłę, która zasnuwała me oczy. Zobaczysz, jeszcze wszystko będzie dobrze; wszyscy go krzywdzimy. Przygotuj mi śniadanie, spodziewam się bowiem, że wkrótce powrócę i przyniosę dobre wiadomości, a może przyprowadzę i jego samego.

Pewnym krokiem skierował się ku bramie *casa del Garbo*. Gdy jednak ujął za kołatkę, serce mu zadrżało. Wszedł na schody, a że jako przyjaciela pana domu nikt go nie śmiał zatrzymać, znalazł się — choć nie była to pora odwiedzin — wkrótce przed sypialnią Nina, zapukał w sposób, jaki był stale między nimi umówiony, i wszedł, nie zaczekawszy na pozwolenie.

Nino podskoczył z łóżka, w którym wypoczywał dopiero od niewielu godzin. W pierwszej chwili nie poznał wchodzącego. Gdy Maso ujrzał bladą twarz, którą przecież tak kochał, nie zdołał ani słowa wypowiedzieć, acz sobie w duchu przygotował tyle gorzkich, przykrych wyrazów. Powoli podszedł na środek pokoju, mając wciąż jeszcze kapelusz na głowie, i, zatrzymawszy się przy krześle obok łóżka, zaczął powoli zdejmować rękawiczki.

— Dzień dobry, Nino! — powiedział wreszcie niepewnym głosem. — Przychodzę wcześniej. Nie zamyślam jednak długo tu zabawić.

— Czyś to ty naprawdę, Maso! — zawołał Nino, dopiero teraz ochłonawszy z pierwszego wrażenia. — o mój Maso, dlaczego wcześniej nie przybyłeś? Dlaczego? To mogłoby nas wszystkich uratować! A jednak... jesteś wreszcie... widzę znowu twoją twarz... dziwne, długo się lękałem, że tak do mnie wejdiesz... a teraz, mimo że nie przybywasz z dobrymi zamiarami, teraz mam wrażenie, że z mej piersi zlatuje kowadło, w które dzień i noc kuły złośliwe demony. Dziękuję ci, żeś przybył!

Wyciągnął ku niemu obie ręce. Jednak chociaż Maso czuł wprost nieprzeparłą chęć rzucenia mu się na szyję, odwrócił się, opadł na krzesło i skierował wzrok na sufit. Nie miał odwagi się odezwać w obawie, że z tą chwilą opuści go równowaga umysłu i spokój, do którego się z ogromnym wysiłkiem przymuszała.

— Masz rację — rzekł Nino — Nie możesz uścisnąć mej ręki, zanim się nie do-

²³jeno (daw.) — tylko, jedynie. [przypis edytorski]

Łzy

Konflikt wewnętrzny

Kobieta demoniczna,
Zemsta, Sprawiedliwość,
Pokusa, Proroctwo,
Wyrzuty sumienia

wiesz, jak nieszczęśliwy jest ten, którego uważasz za lekkomyślnego wroga twego szczęścia i twego honoru. Wierzaj mi, Maso, sto razy powtarzałem sobie co dzień, że jestem nędznikiem bardziej zasługującym na karę niż morderca i rabuś, że mam przecież tylko przebyć dwadzieścia kroków, by u stóp anioła, który mi oddał swe serce, wypowiadać się i odpokutować swe winy. Ale są, Maso, demony, które kładą się przed stopami pokutnika i powstrzymują go od wejścia na drogę łaski. Dobrze więc, że przybyłeś. Tam na stole leży sztylet, który sam dla mnie zrobiłeś i ofiarowałeś w Bolonii. Weź go i skończ me męki, pomścij siostrę, a ja ostatnim tchnieniem wyznam, że postąpiłeś wobec mnie sprawiedliwie — a potem ruszę do piekiel!

Nastąpiła głęboka cisza w izbie, przerywana tylko jękami nieszczęśliwca, który rzucił się na łóżko i ustami przywarł do pościeli. Nagle uczył rękę przyjaciela, która łagodnie i drżąco ujęła jego dłoń.

— Nino — wyszeptał głosem, z którego przebijało głębokie wzruszenie — powiedz mi wszystko. Wszak powinienem być wiedzieć, że z własnej woli nie robisz mi krzywdy...

Lecz Nino nie poruszał się. Leżał przez czas jakiś jak nieprzytomny; powoli oddech jego stawał się spokojniejszy, jakby dotknięcie ręki przyjaciela łagodziło ból. Potem uniósł się z pościeli i powiedział:

— Dałem na mszę w kościele gwoli zbawienia biednej duszy z pokuszeń szatana, na kolanach modliłem się do mego patrona, który przecież więcej niż inni wie, co to pokusa²⁴ — wszystko na próżno! Ona jest diabolicą, lecz ja zatraciłem się w niej ciałem i duszą. Przed trzema laty, gdy przybyłem na uniwersytet, ostrzegła mnie wróżbiarka przed kobietami, mającymi na ciele znamię. Śmiałem się wówczas, gdyż nigdy mnie kobieta nie zdołała skusić. Teraz się przekonałem, że wiedźma prawdę wywróżyła. Widzisz, Maso, z początku, gdy do niej przychodziłem jako doradca prawny — gdyby mi ktoś wówczas powiedział, że dla tej kobiety stargam wszystko, co najświętsze, obrażę śmiertelnie najdroższego przyjaciela, zgrzeszę tak ohydnie wobec najniewinniejszej istoty na ziemi — wykpiłbym go jako wariata i uważałbym się za człowieka o czystym sumieniu, bez skazy i zmyzy. A przecież doszło do tego, że uległem urokowi, który ujarzmia moją wolną wolę, upokarza moją dumę, każe mi być — i wobec samego siebie — niemym łotrem, niezasługującym na łaskę i litość, zbyt nędznym, by uciec przed tym, czym sam pogardza, i chwycić za rękę, która by go mogła uratować przed wiecznym potępieniem.

Nakrył twarz rękoma i znowu cisza zapanowała w izbie.

Maso wstał i począł długimi krokami przemierzać sypialnię. Wreszcie przystanął tuż obok łóżka:

— Czy zamierzasz ją poślubić?

— Niech Madonna i wszyscy święci strzegą mnie przed takim szaleństwem! — zawołał nieszczęśliwiec. — Mówię ci przecież, Maso, ta kobieta nie ma duszy, a kto się jej oddał, popadł w wieczne potępienie. Ona mnie zresztą nie kocha, aczkolwiek czasem udaje miłość. Ona niczego nie kocha na świecie prócz swej władzy nad biednymi głupcami; wiem dobrze, iż mogłaby mnie widzieć wijącego się u swych stóp w śmiertelnej męce, a serce jej nie zadrgałoby ani razu. Wszystko to powiedziałem sobie niezliczone razy; gdy jestem z dala od niej, lżę ją najobraźliwszymi, najgorszymi przezwiskami. Lecz gdy dzień ma się ku końcowi i dokoła mnie staje się cicho, słyszę wyraźnie jej kuszący głos, łagodny jak szczebiot dziecka — i od razu zatracą się mój upór, moja złość, moje poczucie męskości, muszę iść do niej...

Maso nic nie odpowiedział. Długo spoglądał w wysokie białe czoło przyjaciela, z którego zwisały czarne kędziory zwichrzonych włosów. Potem nagle pochylił się ku niemu, przycisnął usta do głowy przyjaciela i wypadł z pokoju.

*

Dopiero gdy znalazł się w sieni, uświadomił sobie, że zapomniał o coś zapytać. Jeden z pisarzy, który właśnie wchodził do biura adwokackiego, zdołał go jednak poinformować,

²⁴na kolanach modliłem się do mego patrona, który przecież więcej niż inni wie, co to pokusa — patronem jest św. Antoni a. Antoni Wielki (250/251?–356), egipski pustelnik, opat i ojciec pustyni, ortodoksyjny asceta. [przypis edytorski]

gdzie mieszka *madonna* Violanta. Poprosił pisarczyka²⁵, by swemu panu nie wspominał, iż go o to zapytał.

Najkrótszą drogą udał się do wskazanego domu, znajdującego się w pośledniejszej części miasta. Był to wcale okazały budynek, ongi²⁶ zamieszkały przez jedną z bogatszych rodzin. Po śmierci właścicieli spadkobiercy wynajmowali kamienicę każdemu, kto płacił dobry czynsz. Gdy Maso ujrzał dom, zatrzymał się. Sam nie zdawał sobie dobrze sprawy z tego, czy złe przecucie go powstrzymywało czy też chciał zebrać swe myśli przed spotkaniem, które miało zadecydować o losie ich wszystkich. Stał więc pośrodku ulicy. Ze zdziwieniem patrzyli nań przechodnie. Twarz jego była jednak tak dziwna, wyraz jej, zwykle pogodny i jasny, tak zmieniony, iż nikt nie miał odwagi, by doń przystąpić i przemówić. Wreszcie powziął widocznie decyzję, bo silnym krokiem zbliżył się do nieszczęsnego domu.

Gdy zapukał, pojawiła się służąca i zapytała, czego sobie życzy o tak wczesnej porze. Pani dopiero wstała, a nie przyjmuje odwiedzin nieznanym osobom. Chytre, świdrujące oczy młodej i wcale niebrzydkiej dziewczyny nie podobały mu się. Wcisnął jej w dłoń pieniążek i powiedział krótko, że życzy sobie widzieć panią Violantę w sprawie niecierpiącej zwłoki. Służąca odeszła, zostawiając go samego; po chwili wróciła i zapytała, jak się nazywa. Gdy jej powiedział swe nazwisko, odbił się na jej twarzy wyraz wielkiego zdumienia. Skinęła mu głową, by szedł za nią, i zaprowadziła go do dużego, pustego pokoju, w którym go zostawiła samego.

Na wielkim kominku paliły się szczapy drzewa oliwnego, na których zwiisało jeszcze kilka gałęzi, pokrytych liśćmi i zeschniętymi owocami. Blask nie padał daleko, tak iż rysunek tapet, pokrywających ściany, tylko wtedy był widoczny, gdy uderzenie wiatru, buchającego z kominka, podpychało płomienie w górę. Naprzeciw kominka stały dwa krzesła; na jednym Maso usiadł i czekał. Serce mu się ścisnęło na myśl, że niejedną noc na tym miejscu przesiedział Nino, wsłuchany w słowa, które go uwiiodły.

Wtem otworzyły się drzwi po przeciwnej stronie długiej sali i weszła ciemna postać kobieca. Zbliżała się spokojnymi krokami; Maso wstał; dopiero gdy była bardzo blisko, mógł rozpoznać szczegóły postaci. W pierwszej chwili zdumiał się, iż osoba, dla której poświęcono jego siostrę, nie jest piękniejsza. Była średniego wzrostu; czarna aksamitna suknia, oblamowana delikatnym szarym futrem, raczej ukrywała niż uwydatniała jej kibić; szyję i plecy miała owinięte w długi szal, gęstą, wiotką tkaninę, poprzątkaną złotymi niciami, w którą tuliła się przed zimnem, tak że ramiona i ręce były niewidoczne. Nad tą gęstą tkaniną unosiła się głowa, którą trzymała stale nieruchomo; tylko niebieskawe oczy poruszały się wciąż niespokojnie pod gęstymi brwiami. Obfite włosy o pięknym, ciemnobrązowym kolorze spadały, niedbale spięte, na kark; kolor tej twarzy był siny; gościa swego powitała ledwo widocznym skinieniem głowy...

„Doprawdy — pomyślał Maso — zaczynam wierzyć, że Nino ma rację, utrzymując, że tu działały jakieś czary. Bo jakżeż ta przeciętna istota mogłaby tak nim ować, gdyby to się stało w naturalny, normalny sposób!”

Nie odezwawszy się ani słowem, siadła na pustym krześle i wskazała ręką, by zajął z powrotem swoje miejsce. Ujęła żelazny ożóg²⁷, stojący w kącie, rozgarnęła płonące drzewo i rzuciła w ogień nowe polano. Przy tym pokazała swe ręce, które wprawdzie nie były małe, ale bardzo białe i smukłe. Na środkowym palcu nosiła pierścień z krwawym kamieniem.

— *Signora*²⁸ — powiedział wreszcie, tłumiąc westchnienie — nie wiem, czy moje nazwisko jest pani znane, czy pani wie, że nosi je brat młodej dziewczyny, która za kilka tygodni, jeśli Bóg pozwoli, ma zostać żoną mego przyjaciela, Nina del Garbo. Jest zbędne tracić czas na podchwytliwe słowa i iść krytym szychem²⁹. Gdy pani tyle powiedziałem, wie pani zapewne, co mnie tu sprowadza. Spowodowała pani, że przyjaciel mój porzucił swoją narzeczoną; młode oczy mej siostry wylewają gorzkie łzy z powodu pani. Nie jest moim zamiarem robić pani z tego powodu wyrzuty, bez względu na to, czy pani wiedziała

²⁵ *pisarczyk* (daw.) — pomocnik pisarza w urzędzie. [przypis edytorski]

²⁶ *ongi* (daw.) — kiedyś. [przypis edytorski]

²⁷ *ożóg* (daw.) — kij do poprawiania ognia w palenisku. [przypis edytorski]

²⁸ *signora* (wł.) — pani. [przypis edytorski]

²⁹ *szych* — nitka owinięta drucikiem, używana do haftowania. [przypis edytorski]

o obowiązkach Nina czy też nie. Gdyż to, co się stało, już nie może się odstać. Lecz to, co się stać ma, mądrość, stanowczość i dobra wola mogą skierować na inne tory; toteż postanowiłem panią zapytać, czy i pod jakimi warunkami byłaby pani skłonna zwrócić wolność memu przyjacielowi.

Czekał przez chwilę na odpowiedź. Lecz ona siedziała naprzeciw niego, jak by jej te słowa zupełnie nie dotyczyły, pochylona wprzód, bawiąc się wciąż płonącymi polanami, to rozsuwając je ożogiem, to znów zgarniając.

— Wiem — począł po chwili milczenia Maso — że wymagam nieprzyjemnych rzeczy. Przybyła pani do naszego miasta z powodu swego procesu i uważałaby pani to za wielkie głupstwo, gdybyś wraz z kochankiem, który cię uwielbia, straciła również i adwokata, który ma ci dopomóc w uzyskaniu sprawiedliwego wyroku. A jednak nie widzę innego wyjścia z tego tragicznego splotu jak to, byś pani możliwie najprędzej opuściła miasto i zrzekła się widzenia kiedykolwiek swego obecnego doradcy prawnego.

Błyskawica z oczu kobiety strzeliła nagle ku mówiącemu; wargi jej wykrzywiły się nieco z wyraźnym grymasem lekceważenia. Również lekka czerwień ubarwiła jej policzki, co nadało jej twarzy wyraz młodości. Przez chwilę zdawało się, że chce coś odpowiedzieć. Lecz wzruszyła tylko ramionami, otuliła się szczerzej w szary szal i poczęła znów bawić się ogniem.

— Dziękuję pani, że spokojnie mnie wysłuchujesz — mówił Maso dalej. — Ofiara, której żądam, jest olbrzymia; nie dziwiłbym się, gdyby mnie pani oddaliła jako człowieka niespełna rozumu. Lecz proszę posłuchać, co pani zamierzam ofiarować jako odszkodowanie. Jeśli się pani zgodzi opuścić miasto, skłonię Nina, by sprawę pani powierzył dwóm najwpływowszym prawnikom, którzy drogą pisemną będą się z panią porozumiewali. Równocześnie wydam pani dokument, że jeśliby pani mimo to przegrała proces, całym swym majątkiem ręczę za wszelkie straty, a gdyby to, co posiadam, nie starczyło, będę rzemiosło moje uprawiał jakby pańszczyźniany parobek, aż wszystkie obecne pretensje pani będą zaspokojone co do grosza. W ten sposób unika pani obawy, iż przez swą nieobecność zaznasz strat majątkowych. A jeśli sądzisz, że ponosisz stratę, zwracając wolność kochankowi, toć przecież jesteś pani młoda i piękna i możesz tylu mężczyzn sobie zdobyć, ilu sama zechcesz, zamiast innej zabierać to, co, świętymi ślubami poparte, było jej własnością.

Po tych słowach nastąpiła cisza. Maso z łękiem w oczach próbował z jej nieprzeniknionej twarzy wyczytać, jakie wrażenie wywarły jego słowa. Pot zrosił mu czoło; przycisnął rękę do serca, by pohamować kołatanie, które mu pierś rozsadzało. Gdyż im dłużej pozostawał w jej pobliżu, tym bardziej czuł się niesamowicie; począł w duchu przyznawać, że lekko drgające jej nozdrza, małe uszy i miękka bródka z niewielkim dołkiem pośrodku są piękniejsze, niż mu się w pierwszej chwili zdawało; grzech i zaślepienie Nina nie wydawały mu się szaleństwem. Wtem otworzyła po raz pierwszy usta i usłyszał przypochlebny, dziecięcy głos, który Nina, gdy mrok zapadał, z oddali ku sobie kuślił...

— Mówi pan jak rozsądny człowiek i prawdziwy druh swego przyjaciela, *signor*³⁰ Buonfigli — powiedziała spokojnie, nie patrząc wcale na niego. — Lecz cóż ja mam począć? Jeśli opuszczę miasto, zaś pański przyjaciel jest tak bardzo, jak pan utrzymuje, we mnie zakochany, czy nagle zacznie on z powrotem uwielbiać swoją narzeczoną jak ongi? Powiedzmy, że bez skrupułów powierzy mój proces innym; ale czy tak spokojnie zgodzi się na to, aby moją osobę oddać w inne ręce? Pan jest zbyt mądry, by w to uwierzyć, a jeśli pan nie zna lepszego sposobu, by utrzymać narzeczonego dla swej siostry, to źle stoi sprawa tej dobrej dziewczynki, której szczerze żałuję, mimo że jej nie znam i mimo że po raz pierwszy od pana się dowiaduję o jej stosunku do doktora del Garbo.

Maso wstał; brzmienie jej głosu i prawda bijąca z jej słów sprawiły, że nie mógł spokojnie usiedzieć na miejscu. Kroczył po długiej, ciemnej sali i wyteżał swój umysł, by znaleźć trafną odpowiedź. Nagle zatrzymał się przed swym krzesłem i powiedział głuchym głosem:

— Zrozumię pani, że nie mogę stąd odejść, aż nie załatwię sprawy pomyślnie, wyrwijąc z rąk pani honor mego przyjaciela i szczęście mej siostry. Bóg mym świadkiem: gdybym wierzył, że Nino z panią będzie szczęśliwszy niż u boku mej siostry, przeboleł-

Ofiara, Poświęcenie

Miłość tragiczna, Kobieta
demoniczna, Czary

³⁰*signor* (wł.) — pan. [przypis edytorski]

bym to wszystko i nie przeszkadzałbym jego szczęściu. Lecz w to nie wierzę ani ja, ani — on sam.

Uczuł na sobie znów błyskawicę jej rozplamionych oczu. Lecz oparł się z całym siłą temu spojrzeń i mówił w dalszym ciągu:

— Nie, pani, on w to nie wierzy; sam mnie zapewnił, że ani nie wierzy w miłość pani ku sobie, ani nie uważa swych uczuć ku pani za uszczęśliwiające i mogące przetrwać całe życie. Jest on raczej mocno przekonany, że olśniłaś go magiczną sztuką, zniewoliłaś czarami, pochodzącymi nie z nieba, a — z piekła.

Zamilkł, gdy wypowiedział to słowo, które groźnie zabrzmiało w olbrzymiej sali. Lecz na kobiecie przy kominku nie wywarło ono widocznie najmniejszego wrażenia. Pochyliła się jeno nieco naprzód, by polano, które się z pieca wysunęło, wepchnąć w środek ogniska. W tej chwili jednak stało się coś wielce groźnego. Oto koniec jej szala, zwisający poprzez polana, dostał się zbyt blisko płomieni. Momentalnie uleciały ogniki wzdłuż tkaniny w górę, a że szal był niezwykle cienki, zapłonął nagle dokoła całej postaci, która przez kilka chwil stanęła jakby w kolisku czerwonych ogników. Z okrzykiem rzucił się na nią Maso. Lecz jakby miała ręce z azbestu i płomień jej nie parzyły, zerwała z błyskawiczną szybkością ogniste strzępy z szyi i pleców, zanim ogień mógł ogarnąć suknię, i stanęła, gdy czerwone płaty padały do jej nóg, nagle przed nim z obnażonym biustem, nie zdradzając zresztą ani drgnieniem twarzy, że się przestraszyła niebezpieczeństwa, które jej przez chwilę zagrażało.

Maso, któremu serce tak biło, że nie mógł słowa wydobyć z piersi, stał bez ruchu. Zdało się, że skamieniał na widok cudownego karku i nieskazitelnie uformowanych piersi. Lecz ponadto przyprawił go niemal o utratę przytomności inny widok. Oto na lewej piersi, której biel na tle czarnego aksamitu wydała się jeszcze jaśniejsza i którą teraz blask ognia jasno oświecał, ujrzał dziwne, ciemnoniebieskie znamię, podobne do śladu, jakie zostawiają szpony małego ptaka na zamarzłym śniegu. Zdawało się, że ten delikatny znak na miękkiej skórze żyje, gdyż za każdym oddechem podnosił się i opadał: było ponad siły odwrócić wzrok, gdy się raz weń wpatrzyło... Lecz trwało to tylko kilka chwil. Zebrawszy w węzeł włosy, które podczas ognia się rozluźniły, i złożony ręce na piersi, tak że znamię stało się niedostrzegalne, raz jeszcze dziwna kobieta spojrzała na zdruzgotanego mężczyznę, na jej usta wypełził zimny, triumfujący uśmiech, po czym powolnym krokiem opuściła salę.

*

Gdy po pewnej chwili młoda służąca weszła do sali, zastała gościa wciąż jeszcze stojącego na tym samym miejscu, z wzrokiem skierowanym ku drzwiom, za którymi znikła jej pani. Odgłos kroków służącej obudził go; podniósł szybko z podłogi płaszcz i kapelusz, które spadły z krzesła, i wypadł z izby, nie zwracając uwagi na złośliwy chichot dziewczyny.

Gdzie spędził następne godziny, tego sam sobie potem nie mógł przypomnieć. Zdaje się, że na pół przytomny wałęsał się w okolicy miasta, mając wzrok i duszę napelnioną widziadłami i majakami. Wieśniacy, idący w stronę miasta, opowiadali potem, że widzieli jakiegoś człowieka, wzrostem i strojem do niego podobnego, daleko za miastem w szczerym polu, który wykonywał dziwaczne ruchy, to wymachiwał rękoma w powietrzu, jakby broniąc się przed atakiem złego ducha, to znów rzucał się na ziemię i przyciskał twarz do twardej gleby, jak nieszczęśliwiec, proszący matkę-ziemię, by rozwarła swe łono i zrozpaczonego syna z powrotem do siebie zabrała.

Gdy mrok zapadł, przyszedł do *osterii*³¹, gdzie rankiem pozostawił konia, zażądał jedzenia i wypił wielkimi haustami wino, które przed nim oberżysta postawił. Twarz jego miała barwę popiołu — opowiadał potem właściciel *osterii* — czasem półgłosem mówił do siebie, czasem nagle wybuchał śmiechem; nie był to jednak wesoły śmiech, tak częsty dawniej u majstra Masa, lecz jakby zły duch ulatywał z opętańca wśród śmiechu. Potem zażądał, by go zaprowadzono do izby noclegowej; tam w ubraniu rzucił się na łóżko i od razu zapadł w głęboki sen.

³¹*osteria* — karczma, oberża, zajazd, gospoda, gościniec. [przypis edytorski]

Po burzliwej poprzedniej nocy i całodziennej włóczędze spał przez kilka godzin kamiennym snem, którego widocznie żadne majaczenia nie przerywały. Gdy wczesnym rankiem przed szynk zajechał jakiś wóz i zabręczczała uprząż, obudził się. Przed jego przytomniejącymi zmysłami stanęło od razu widmo białych piersi, które go przez cały dzień poprzedni ścigało i krew w nim burzyło. Zbiegł ze schodów; przez chwilę mózg mu świrowała myśl, by osiodłać konia i pocwałować na koniec świata... Potem jednak westchnął głęboko i skierował się ku miastu.

Kroczył powoli przez puste ulice, jakby ulegając przepotężnemu przymusowi. Co go gnało, z tego sam sobie nie zdawał sprawy. Kilkakrotnie nakreślił w powietrzu znak krzyża i odmawiał szeptem modlitwy. W głowie jego szumiało i huczało, jakby się opił winem.

Ujrzał wreszcie dom pani Violanty; z jednego z górnych okien przedzierała się wąska smuga światła; zatem nie spała jeszcze. Pomyślał, czy go wpuszczą i kogo tam zastanie... Nagły ból ścisnął mu serce; musiał się zatrzymać i zebrać siły. Gdy się właśnie zastanawiał, co ma począć, usłyszał z przeciwnej strony wąskiej ulicy ciche, szybkie kroki, również zbliżające się do domu. Wiedział, kto nadchodzi. Lecz nie radował się, jak ongi, tym niespodziewanym spotkaniem. Jakby na widok znienawidzonego człowieka, z którym należy się rozprawić na śmierć i życie, pobiegł szybko naprzód, by tamten nie wszedł pierwszy w nieszczęsny dom.

Tuż przy stopniach, prowadzących do bramy, spotkali się.

— To ty, Maso?

— Ja, nikt inny, Nino!

— Przez cały dzień na próżno cię oczekiwałem, Maso. Teraz nie czas na rozmowy. Przyjdź jutro do mnie. Teraz... tu mnie oczekują.

Po tych słowach chciał wejść do domu i wyciągnął już rękę, by ująć za kołatkę. Nagle uczył, że gwałtownie oderwano jego rękę, i usłyszał chrapliwym głosem wypowiedziane słowa:

— I dziś, i zawsze będą cię tu oczekiwali na próżno. Progu tego nie przekroczysz, klęć się na Chrystusa Pana i Najświętszą Matkę Jego.

Przez chwilę Nino milczał, potem powiedział smutnym, lecz spokojnym głosem:

— O Maso, dlaczego dziś rano pod wpływem pierwszego gniewu mnie nie zabiłeś, co było i twym słusznym prawem, i zgodne z moją wolą! Nie musielibyśmy stać tu teraz naprzeciw siebie! Nie mogę ustąpić. Gdybym nawet chciał... Czary znów działają, są one silniejsze niż twe ramię, które mnie chce powstrzymać, silniejsze niż nasza stara przyjaźń, ciężąca jak ołów u moich stóp. Gdyby pode mną rozwarła się przepaść, zaś nad nią stała ta kobieta i wołała na mnie, rzuciłbym się w otchłań i nikt nie miałby mocy mnie powstrzymać. Jeśli wydaje ci się to szaleństwem, niech i tak będzie. Bądź zdrow i pozostaw szaleńca jego losowi!

— Czekaj! — zawołał Maso, z trudem tłumiąc głos. — Jeszcze słowo, zanim dojdzie do ostateczności. Wiedz, że i ja ją widziałem, że i ja jestem ogarnięty tym samym szaleństwem. Przez cały dzień na próżno szamotałem się w sieci, którą diablica rzuciła mi na głowę. Oto jestem tu, by bronić do niej wstępu każdemu, choćby był tym, kogo spośród ludzi najbardziej kochałem. Kto ośmieli się stanąć między mną a tą kobietą, jest moim śmiertelnym wrogiem, tego nienawidzę, krwi jego łaknę, własnymi rękami go...

Chwył nagle Nina i odepchnął z taką siłą od bramy, że ten potoczył się kilka kroków. Napadnięty, wydawszy okrzyk oburzenia i wściekłości, objął swego przeciwnika i rozpoczęło się ślepe, namiętne mocowanie. W uścisku, w którym się zwarli, jakby jeden drugiego chciał udusić, twarze ich były tak blisko siebie, iż ich rozplamienione policzki dotykały się. Wtem zsunął się na ziemię sztylet, który Nino nosił za pasem, wypchnięty przy gwałtownym szamotaniu się. I oto jakby iskra przeleciała przez ich ciało i duszę, budząc z odrętwienia dawną ich miłość i wierność, obecnie tak ohydnie sponiewieraną.

Nino! — jęknął jeden; Maso! — szepnął drugi. I zanim się spostrzegli, jak się to stało, wrogie mocowanie zmieniło się w namiętny uścisk przyjacielskich ramion: lzy popłynęły z ich oczu, wargi przylgły do siebie, tłumiąc wyrazy skargi i usprawiedliwienia.

Trzymali się tak przez kilka minut w objęciach, mówiąc: O Nino, czyż to możliwe!... O Maso, czyż musiało do tego dojść!... Gdy jednak wzburzenie ich nieco opadło, lzy w oczach obeschły i wróciła świadomość sytuacji, w jakiej się znajdują, Maso ujął przyjaciela za rękę i powiedział:

Kobieta demoniczna, Czary,
Szaleństwo

Walka

— Ślubuję tu oto i stwierdzam uściskiem dłoni, że żadna inna miłość, jak tylko ku
mojemu przyjacielowi, mną władać nie będzie!

Nino powiedział:

— To samo i ja tobie, Maso, ślubuję, tak mi dopomóż Panie!

— Amen! — dodał Maso.

Dłonią osuszył czoło i oczy, spojrzął ku światłu w oknie i rzekł:

— Jeśli chcemy dotrzymać przysięgi, pozostaje jeden ratunek: czarownica, która
chciała się między nas wcisnąć, nie może żyć!

— Tak jest! — odpowiedział Nino. — Gdyby można myślami zabijać, byłaby teraz
martwa.

— Myśl musi poprzeć ramię i wesprzeć broń. Kto z nas ma na niej wykonać wyrok?

Obaj zamilkli. Nino najpierw się opamiętał.

— Ja jestem bardziej winny i bardziej umęczony; Bóg mnie prędzej wybaczy, jeśli
sprzątnę diabolicę z powierzchni ziemi!

Pochylili się, by podnieść sztylet. Lecz Maso powstrzymał go.

— Losujmy! — powiedział szybko. — Na kogo wypadnie, ten i przed wiekiustym
sędzią, i przed ziemską sprawiedliwością będzie się tłumaczył z krwawego czynu. Obaj
równocześnie chwycimy za broń, która tu leży w ciemności, tak że jej dokładnie widzieć
nie można. Kto chwyci za rękojęść, nie jest przeznaczony do wykonania czynu. Kto chwyci
za ostrze, pójdzie do niej i pomści nas na tej przeklętej duszy, zanim nas znowu zamieni
zdola we wrogów!

Nigdy nie dowiedziano się, kto chwycił za rękojęść, a kto za ostrze, kto następnie
pozostał sam u progu i z bijącym sercem nasłuchiwał odgłosów z wnętrza domu, zwiastujących, że straszny czyn został wykonany. W domu było jednak tak cicho, jakby się
w nim właśnie spotkała para kochanków, usiłujących przytłumić odgłosy pieszczot i rozmów. Po pewnym czasie dało się słyszeć na schodach ciche stąpanie. Na progu pojawił się ten, który wyciągnął krwawy los. Był śmiertelnie blady, kolana się pod nim ugięły.

— Stało się! — szepnął. — Niech Bóg wybaczy nam i jej! Sekunda jeszcze, a nie
miałbym więcej siły... Nawet w chwili śmierci działał czar... Krew na jej piersi pokrywałem
pocałunkami...

*

Następnego dnia już wczesnym rankiem rozeszła się po mieście wieść, że *madonnę*
Violantę znaleziono w jej domu zamordowaną. Na tę wieść *bargello*³² wziął ze sobą osiem
osób i udał się w wielkim pośpiechu na miejsce zbrodni. Z trudem i siłą przedostał się
przez zbity tłum, zalegający wąską uliczkę i ciemne schody domu. W sali spoczywała
zamordowana przed zagasłym kominkiem, oparta o krzesło, na którym leżała znieruchomiała
głowa. Górna połowa jej ciała była obnażona; w lewej piersi, wbity pionowo, tak
że dotarł do serca, tkwił sztylet z artystycznie zdobioną rękojęścią, wepchnięty z taką siłą
w ciało, że z trudem udało się go wyciągnąć z rany. Znamię znikło; trójkanciasta stal
wypełniała dokładnie zarys fatalnych ptasich szponów.

Ponieważ było powszechnie wiadome, kto broń tę sporządził i kto ją nosił, a ponadto
młoda służąca głośno wskazywała na zaufanego bywalca w domu jako sprawcę zbrodni,
bargello udał się natychmiast ze swą eskortą, odprowadzony przez olbrzymi tłum ludu,
do *casa del Garbo*, mimo że zarówno jemu, jak i wszystkim mieszkańcom miasta dziwne
się wydawało, by taki obywatel jak Nino, zażywający nieskazitelnej reputacji i sam sługa
Temidy³³, mógł być popełnić czyn tak ohydny, choćby nawet chciał pomścić zlekceważoną
miłość.

Gdy wstąpili do pokoju Nina, zastali go siedzącego spokojnie wraz z przyjacielem;
na stole stał dzban wina i jedna tylko szklanka; Nino trzymał w ręce odpis *Purgatorio*³⁴

³²*bargello* (wl.) — szef policji miejskiej. [przypis redakcyjny]

³³*Temida* (mit. gr.) — w mitologii greckiej jedna z tytanid, bogini prawa, praworządności, sprawiedliwości.
[przypis edytorski]

³⁴*Purgatorio* — *Czyściec, część Boskiej komedii*, poematu napisanego w latach 1308–1321, którego autorem
jest Dante Alighieri (1265–1321). [przypis edytorski]

Przyjaźń, Przysięga

Zemsta, Sprawiedliwość,
Morderstwo

Morderstwo, Tajemnica

Książka, Wino, Muzyka

słynnego Dante Alighieri³⁵ i dźwięcznym głosem odczytywał swemu przyjacielowi, który miał na kolanach lutnię i od czasu do czasu wygrywał kilka cichych akordów. Na zapytanie, czy ten sztylet do niego należy i czy wie, w jaki sposób wdowa *madonna* Violanta postradała życie, Nino odpowiedział, nie zastanawiając się ani chwili.

— Broń ta należy do mnie. Śmierć tej kobiety obaj postanowiliśmy. Postanowienie nasze wykonaliśmy, gdyż była czarownicą i póki żyła, nie można było ująć przed jej szatańską mocą.

Nic innego nie zeznali, gdy stanęli przed sądem i gdy ich usilnie wzywano, by wyznali prawdę; bowiem sędziom wydało się nieprawdopodobne, by jeden śmiertelny cios wykonali wspólnie dwaj mordercy. Ojcowie miasta smucili się też niepomiernie, że kara za ten straszny czyn spotka dwu tak znakomitych, nieposzlakowanych dotychczas obywateli. Lecz oni wstrzymywali się od wszelkich wyjaśnień; również milczeli uporczywie, gdy ich wezwano, by wytłumaczyli magiczny kunszt zamordowanej. Tylko przed Brygidą, gdy swego nieszczęsnego bratanka i ulubieńca odwiedziła w więzieniu, odkrył on swe serce i wyjawiał, jak się wszystko stało. Lecz również i przed nią nie chciał się przyznać, kto wykonał pchnięcie śmiertelne. Poleciał jej pozdrowić biedną młodą siostrę, leżącą w domu w gorączce i nieprzytomną od chwili, gdy dotarła do niej wieść o okropnym czynie. Prosił, by na razie szukała schronienia w klasztorze, aż czas uleczy rany sercu jej zadane. Nino natomiast ukląkł przed staruszką, nie wymówił ani słowa, spojrzawszy jednak na nią tak kornie, że mimo gniewu i bólu nie mogła się powstrzymać, by nie złożyć swych rąk na głowie sprawcy tylu nieszczęść i wśród łez nie polecić go miłosierdziu nieba.

Ósmego dnia po dokonaniu zbrodni zaprowadzono skazańców na miejsce stracenia. Kroczyli ręką w rękę w pokutniczych strojach bez przekory, ale też i bez objawów skruchy; poważnie, lekkim skinieniem witali w tłumie znajomych, żegnających się z nimi ruchem rąk. Gdy wstąpili na pokryte czarnym kirem³⁶ rusztowanie, padli sobie raz jeszcze w ramiona i długo tulili się do siebie; niejedno oko w tłumie widzów zwilżyło się na ten widok. Najpierw ukląkł Nino i głośno modlił się o zbawienie duszy swej i przyjaciela, po czym bez śladu słabości nadstawił głowę pod śmiertelny cios. Wtedy Maso zerwał płaszcz z szyi i, obnażając kark pod topór katowski, zawołał:

— Idę za tobą, najdroższa i najwierniejsza duszo, czy to na wieczną mękę czy na drogę łaski, gdyż bez ciebie nawet raj byłby dla mnie piekłem!

W kilka chwil potem również i jego okrwawiona głowa potoczyła się na rusztowanie.

Opowiadano potem, że obie głowy nawet w chwili śmierci szukały się jeszcze...

Lisabetta nigdy nie opuściła klasztoru, do którego schroniła się ze swą wierną opiekunką.

Piszący te słowa przypomina sobie, że gdy był dwunastoletnim chłopcem, pokazywano mu w święto patronki smukłą postać przeorowsy, a zarazem opowiedziano mu, jakie okoliczności spowodowały, że uciekając od życia świeckiego schroniła się w zacisze klasztorne. Jeszcze wtedy, mimo że była staruszką o zwiędłych, żółkłych rysach, bił od niej tak wielki, nieziemski prawie urok, że chłopak nie chciał wierzyć, iż za czasów jej młodości można ją było porzucić dla innej kobiety. Jednak później sam przekonał się o sztuczki czarodziejskich, którymi niewiasty się posługują, tak iż nie wątpił o prawdziwości tego, co mu opowiadano.

³⁵Alighieri, Dante (1265–1321) — włoski poeta, filozof i polityk. [przypis edytorski]

³⁶kir — czarny materiał, symbolizujący żalobę. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*. Fundacja Nowoczesna Polska zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/heyse-nino-i-maso/>

Tekst opracowany na podstawie: Paul Heyse, *Wesele na Capri*. Nowele włoskie, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1959.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>).

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Kopeć-Gryz, Elżbieta Sekuła, Paulina Choromańska, Wojciech Kotwica.

Okładka na podstawie: *Włoszka z Procidy koło Neapolu*, Tytus Maleszewski (1827–1898), domena publiczna

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przeznacz 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do *Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur* i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przeznacz darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).